

Evert Hartman *De vloek van Polyfemos*

Toelichting voor de docent(e)

De les kan gegeven worden in de brugklassen en de tweede klassen van mavo, havo en vwo. De introductie, het lezen van de fragmenten en het beantwoorden van de vragen vergen (met enige moeite) één lesuur; werken met een blokuur is bij deze fragmenten aan te raden. De schrijf- en onderzoeksopdrachten zijn bestemd voor aansluitende lessen.

A Introductie

Gezien de omvang van de fragmenten is het verstandig de introductie zee beknopt te houden: u laat het omslag zien en gaat er kort op in. Als u een blokuur neemt, kunt u de tekst wel wat uitvoeriger inleiden. In dat geval is een geschikt introducerend voorleesfragment hoofdstuk 1 (blz. 7–14). Verder kunt u iets vertellen over Odysseus en de Griekse mythen- en sagenwereld.

B Uitvoering

De leerlingen lezen de fragmenten individueel en beantwoorden de vragen in groepjes. Daarna volgt de bespreking door de groepsleiders, waarbij individuele leerlingen kunnen bijspringen.

De opdrachten kunt u als huiswerk geven of in een volgende les (of in de tweede helft van het blokuur) laten uitvoeren. U kunt de leerlingen vrij laten kiezen of de opdrachten verdelen. De uitgewerkte opdrachten worden in de klas op het prikbord opgehangen, een deel door de leerlingen gepresenteerd.

De onderzoeksopdrachten zijn bij dit fragment behoorlijk lastig en vragen veel tijd. U kunt enkele individuele leerlingen of enkele groepen zo'n opdracht geven en een datum vaststellen waarop zij het werk moeten inleveren en presenteren aan de rest van de klas.

C Afronding

Als u een blokuur gebruikt, kan de les worden afgesloten met een voorleesfragment: hoofdstuk 27 en 28. Hierin wordt beschreven dat Odysseus eindelijk in Ithaka is teruggekeerd en de vrijers in zijn paleis overmeestert. Wilt u dit einde niet prijsgeven, dan zijn hoofdstuk 15 en 16 ook heel geschikt om voor te lezen.

Over Evert Hartman

Evert Hartman (1937–1994) vond dat veel boeken voor middelbare scholieren te moeilijk en te ingewikkeld waren en te weinig avontuur bevatten. Hij hield als lezer van spannende boeken

die je voor je ontspanning leest. Zulke boeken wilde hij ook zelf schrijven: over boeiende onderwerpen, met veel gebeurtenissen, vol actie en vrij snel wisselende situaties. Hij koos voor zijn verhalen vaak onderwerpen die je aan het nadenken zetten, die je uitnodigen tot napraten en discussie: over een kind van een NSB-er (*Oorlog zonder vrienden*), over paranormale verschijnselen (*Het onzichtbare licht*), angst voor de dood (*De voorspelling*), de gevolgen van milieuvervuiling en het broeikas-effect (*Vechten voor overmorgen*, *Niemand houdt mij tegen*), wat er met je gebeurt als je bij een gijzelingsactie betrokken raakt en ontdekt dat de gijzelnemers politiek onderdrukt werden (*Gegijzeld*), de soms vreemde manier waarop in ziekenhuizen met jou en je ziektegegevens wordt omgegaan (*Morgen ben ik beter*) of de innerlijke tweestrijd van een tiener die ontdekt dat zijn vader fraude heeft gepleegd (*Buitenspel*). De open eindes die veel van zijn boeken kenmerken, waren een bewuste keuze. Hij wilde stof aan dragen, maar geen antwoorden geven. De lezer werd uitgenodigd die zelf te bedenken. Hartman heeft over veel uiteenlopende onderwerpen geschreven, maar zijn hoofdthema was toch steeds vrijheid. In bijna al zijn boeken komen de hoofdpersonen voor situaties te staan waarbij hun vrijheid op het spel staat en die proberen ze steeds te bevechten. De nadruk ligt vaak op avontuur en actie, toch komen ook de gedachten en gevoelens van de personages behoorlijk uit de verf. Herkenbare personen en situaties waarin je je als lezer kunt inleven, vond Hartman erg belangrijk. Volgens hem moeten lezers plezier aan het boek beleven, kunnen wegduiken in het verhaal, het gevoel krijgen niet meer te kunnen ophouden en zin krijgen in meer. Daarom koos hij ook voor toegankelijke, vlot leesbare verhalen. Hij vond dat je soms best even op je tenen mocht lopen, maar niet het hele boek lang. Door een uitgekiend evenwicht tussen diepgang en tempo wist Hartman zijn verhalen steeds boeiend te houden.

Hartman bereidde zich grondig voor voordat hij met een boek aan de slag ging. Hij las er achtergrondinformatie over, ging ervoor op reis en bezocht plaatsen waar het verhaal speelt. Voor *Morgen ben ik beter*, dat gaat over de manier waarop doktoren met hun patiënten omgaan, liet hij zich zelfs in het ziekenhuis opnemen voor een kleine operatie. Tijdens het schrijven van *Het onzichtbare licht*, dat gaat over een meisje met paranormale gaven, kwam hij toevalligerwijs met zo'n meisje in contact en haar ervaringen heeft hij in de tweede helft van z'n boek verwerkt.

Evert Hartman heeft verschillende soorten boeken geschreven: historische verhalen, eigentijdse jeugdboeken en toekomstromans. Zijn historische verhalen zijn navertellingen van bijbelverhalen of Griekse mythen.

Bij scholieren was zijn werk zeer geliefd. Keer op keer won hij met zijn boeken de eerste prijs bij de Kinderjury.

Boeken van Evert Hartman

Oorlog zonder vrienden (1979)

Europese Jeugdboekenprijs voor actuele literatuur

Vechten voor overmorgen (1980)

Het onzichtbare licht (1982)

Gegijzeld (1984)

Buitenspel (1986)

Morgen ben ik beter (1987)

Bekroond met de prijs van de Nederlandse kinderjury 1988

Het bedreigde land (1988)

De droom in de woestijn (1989)

Niemand houdt mij tegen (1991)
Bekroond met de prijs van de Nederlandse Kinderjury 1992
De voorspelling (1993)
Bekroond met de prijs van de Nederlandse Kinderjury 1994
De vloek van Polyfemos (1994)
Bekroond met de prijs van de Nederlandse Kinderjury 1995

Meer achtergrondinformatie:

Casper Markesteijn in *Over... Evert Hartman*, Walvaboek 1993.
Eva Roskam in *Lezen over Evert Hartman*, NBLC 1994.
Joke Linders e.a. in *Het ABC van de jeugdliteratuur*, Nijhoff 1995.
Ruud Kraaijeveld in *Smaken verschillen*, Van Walraven 1995.
Herman Tromp en Max Verbeek in *Lexicon van de jeugdliteratuur*, afl. oktober 1996.
Marita de Sterck in *Schrijver gevonden*, Lannoo/Biblion 1999.
Joke Linders e.a. in *Encyclopedie van de jeugdliteratuur*, Nijhoff/Piramide 2001.

Samenvattingen en besprekingen van zijn boeken in *Over lezen gesproken 1 en 2* (Van Walraven 1996), *Over... Evert Hartman* (Walvaboek 1993), *Jeugdboeken 1993-1994* (Ellesy 1995) en *Een kwestie van smaak* (Ellesy 2000).

Andere lessen over de boeken van Evert Hartman staan in het tijdschrift *Jeugdliteratuur in de basisvorming* (Biblion; ook gebundel in boekvorm en op cdrom, Biblion 2001) en in *Zelfstandig werken met jeugdboeken* (Walvaboek 2001).

De fragmenten

Lees de onderstaande fragmenten en beantwoord daarna de vragen.

Fragment 1 – Na de verovering van Troje is Odysseus met zijn mannen op weg naar Ithaka, waarvan hij koning is. Tijdens de terugtocht gaan ze op verscheidene plaatsen aan land om vers water en voedsel in te slaan.

Die nacht sliep Odysseus slecht. Hij werd steeds wakker van kleine geluiden en als hij weer insliep Xuisterden geesten onbegrijpelijke dingen.

‘In de hollen schuilen de reuzen.’

‘De godenwijn is bedwelmend.’

‘Schapen zijn schilden.’

Die laatste woorden klonken zo duidelijk dat Odysseus geschrokken rechtop ging zitten. Wie had dat gezegd? En waar sloeg dat op? Was het weer een waarschuwing?

Hij schudde zijn hoofd. Hij moest zich niet gek laten maken. Schapen als schilden kon natuurlijk niet, dat was belachelijk!

Terwijl de morgenschemering de hemel kleurde rekte hij zich uit en trok de klitten uit zijn baard. Daarna keek hij om zich heen.

Het was windstil en koel. Zijn twaalf schepen lagen roerloos tegen de oever. Boven het eiland hingen grijze nevels.

De zee tussen hen en het land dat hij gisteravond had gezien weerspiegelde heuvels met erboven een loodrechte rookpluim.

Polites die naast hem lag geeuwde luidruchtig en vroeg toen: 'Waar kijk je naar?'

'Ik zie rook', antwoordde Odysseus. 'Daarginds wonen mensen.'

Polites ging rechtop zitten en tuurde naar de overkant. Hij zei toonloos: 'Jij wilt zeker weten wát voor mensen?'

'Ja.'

'Dus jij wilt er naar toe?'

'Ja.'

Polites zuchtte. 'Als ik het niet dacht!' En luider: 'Ik wou dat jij wat minder nieuwsgierig was, dan werd het misschien ook wat minder gevaarlijk!'

Odysseus zei: 'Wij weten niet waar we zitten en die mensen kunnen ons waarschijnlijk de weg naar Ithaka wijzen.'

'Ja', antwoordde Polites sarcastisch. 'Of de weg naar de onderwereld.'

'We gaan er niet met z'n allen heen', zei Odysseus. 'Eén schip is voldoende. En je hoeft niet mee als je bang bent.'

'Je weet best dat ik niet bang ben!' stooft Polites op. 'Maar ik heb er gewoon geen zin in en bovendien sterf ik van de honger.'

'Goed', zei Odysseus met een glimlach. 'Dan gaan we eerst op geitejacht.'

Hij sprong overeind en zijn bevel schalde over het strand: 'Opstaan!'

Mopperend kwamen zijn mannen in beweging, maar toen ze een kudde geiten op de helling ontdekten haalden ze haastig bogen en speren uit de schepen en trokken in groepen de heuvels in. Het duurde niet eens lang voor ze terugkwamen – lachend en zingend en met meer dan honderd geiten.

Met een van de dode dieren over zijn schouders hinkte Elpenor naar Odysseus toe. 'Moet je kijken wat een vette! Met één schot had ik hem te pakken!'

Odysseus knikte lachend. 'Voorlopig hebben we dus vlees genoeg. En wijn?'

'Kruiken vol!' schreeuwde KeWdoros enthousiast.

Ze haalden brandhout uit de bossen en stookten vuren. Ze roosterden het vlees aan taaie takken. Ze aten en dronken tot ze tegen de avond doodmoe in slaap vielen.

De volgende morgen was Odysseus opnieuw als eerste wakker. En ditmaal verspilde hij geen tijd. 'Mannen, luister!'

Zich de ogen uitwrijvend kwamen de Achaiërs overeind.

'Jullie blijven allemaal hier', zei Odysseus. 'Ikzelf ga met mijn eigen schip naar de overkant, want ik wil weten wat voor mensen daar wonen.'

'Zou ik niet doen', riep iemand. 'Ik heb gehoord dat er in deze buurt monsters wonen.'

'Hoe kom je daarbij?' kwam een schamper antwoord. 'We weten niet eens in welke buurt we zitten.'

'Stilte!' beval Odysseus. 'Best mogelijk dat die mensen niet erg beschaafd zijn, maar misschien zijn ze ook wel gastvrij en kunnen ze ons de weg naar huis wijzen.'

'Dat zou heel prettig zijn', mompelde Perimedes.

'Jullie blijven op ons wachten', vervolgde Odysseus. 'Voor mijn part ga je nog een keer op jacht.' Hij liet een stilte vallen voor hij ten slotte zei: 'Als wij over drie dagen niet terug zijn varen jullie naar Ithaka.'

Zonder op antwoord te wachten wenkte hij zijn bemanning. Even later duwden ze het schip van het strand en roeiden naar het vaste land.

Een groene kust met weiden, laurierbomen en zacht glooiende heuvels; ervoor een rotsachtige, in zee uitlopende landtong – dat alles zag Odysseus toen hij dichterbij kwam.

‘Ziet er niet gek uit’, zei Polites. ‘Alleen die steile rotsen bevallen me niet. En heb je die grot gezien?’

Odysseus knikte. Hij zag het al op een afstand: een reusachtige holte in de schaduw van pijnbomen en eiken. Er omheen een vlakke ruimte, omheind met een muur van kolossale stenen.

‘Hier wonen geen kleine jongens’, prevelde Polites.

Odysseus liet de mannen voorzichtig doorroeien tot het schip tegen de wal stootte. Met de kostbare zak wijn in zijn handen sprong hij op de oever en wees twaalf mannen aan. ‘Jullie gaan met mij mee. De rest blijft hier.’

‘Wat wil je met die wijn?’ vroeg Polites.

Een moment stond Odysseus op het punt hem te vertellen van de droom. Toen zei hij ontwijkend: ‘Je kunt nooit weten.’

Polites trok zijn wenkbrauwen op, maar toen Odysseus de heuvel beklom klauterde hij zonder protesten achter hem aan.

Fragment 2 – Odysseus en zijn mannen gaan de grot binnen en vinden daar eten en drinken. Nadat ze zich daaraan te goed hebben gedaan, verschijnt een geweldig eenogig monster, de kykloop Polyfemos. Hij blijkt heel kwaadaardig te zijn, doodt enkele mannen, vreet hen op en sluit de ingang van de grot af met een gigantische steen, zodat de rest opgesloten zit. Daarna gaat hij slapen.

‘Ik weet het!’ Fluisterend herhaalde Odysseus de woorden van zijn droom: ‘De godenwijn is bedwelmend.’

‘Wat zeg je?’

‘De godenwijn is bedwelmend, dat heb ik gedroomd.’

‘O.’

‘Snap je het niet?’

‘Nee.’

‘We voeren die Kykloop dronken.’

‘Aha.’

Odysseus greep zijn vriend bij een arm. ‘Ik ben niet gek geworden, als je dat soms denkt.’

‘Dat denk ik niet. Ik denk alleen dat je zo’n vleesberg nooit dronken krijgt.’

Odysseus pakte de zak met wijn die naast hem lag. ‘Wel met dit spul. Daar krijg je een heel leger mee plat.’

Polites haalde diep adem voor hij zei: ‘Maar je krijgt er die steen niet mee weg. Als de Kykloop zat is ploft-ie neer als een blok hout, dan kun je niets meer met hem beginnen. Je moet...’

Polyfemos werd wakker, ging rechtop zitten en geeuwde met het geluid van een wervelstorm. En meteen Xitste zijn oog in de richting van Odysseus en zijn mannen. ‘Aha, jullie zijn er nog! Ik had ook niet anders gedacht!’

Hij greep een arm vol hout, stak het vuur aan en begon de dieren te melken: vakkundig en zorgzaam als de boeren in Arkadië. Toen sleurde hij opnieuw twee mannen naar zich toe, kraakte hun schedels tegen de rotsbodem en maakte ze klaar voor zijn ontbijt.

Daarna tilde hij de deursteen op, dreef schapen en geiten naar buiten en sloot de ingang af alsof hij een dop op een pijlkoker deed. Zijn voetstappen dreunden na in de grot. Zijn schelgeXuit stierf langzaam weg.

Opnieuw waren de Achaiers radeloos van ontzetting. Met de handen voor hun gezicht schreeuwden ze het uit: ‘Bij alle onsterfelijke goden, waarom overkomt ons dit? Wat hebben wij gedaan?’ En woedend tegen Odysseus: ‘Het is jouw schuld! Jij moest zo nodig naar dit goddeloze Kyklopen-land. Jij dacht dat ze hier gastvrij zouden zijn. Nou, je ziet wat ze hier met gasten doen!’

Odysseus maakte een afwerend gebaar. ‘Hoe kon ik weten dat hier zo’n monster huisde? Nergens op de hele wereld...’

‘Daar hebben we niets mee te maken!’ snauwde Feidias. ‘Jij weet altijd alles beter!’

‘Jouw nieuwsgierigheid is onze ondergang!’ viel een ander hem bij.’

‘Als jullie me even laten uitpraten’, suste Odysseus. ‘Ik heb een plan. We moeten...’

‘We moeten helemaal niks!’ antwoordde Feidias woedend.

‘Dat is waar!’ schreeuwden de anderen mee.

Odysseus vloog overeind. ‘Zwijg!’ beet hij hun toe. ‘Als jullie niet luisteren zitten jullie straks als schimmen in de onderwereld. Of is dat soms jullie bedoeling?’

De mannen zwegen, maar hun gezichten stonden verbeterd.

Zo kalm mogelijk zei Odysseus: ‘Zoals ik zei, ik heb een plan. We voeren die Kykloop dronken en steken hem zijn oog uit.’

Ze keken hem ongelovig aan.

Polites mompelde: ‘Dat meen je niet.’

‘Dat meen ik wel.’

Feidias hief in wanhoop zijn armen. ‘Wat denk je dat er dan gebeurt, dat Polyfemos zegt: lieve gasten, ik zie niet zo best meer, jullie mogen wel gaan?’

‘Nee’, antwoordde Polites droog. ‘Polyfemos wordt razend en vermoordt ons binnen tien tellen.’

‘Als die Kykloop blind is krijgt-ie ons niet te pakken’, antwoordde Odysseus.

Er viel een gespannen stilte.

Ten slotte zei Polites: ‘Hoe wou je die kerel blind maken, met je zwaard?’ Hij schudde zijn hoofd. ‘Eén prikje en hij verplettert je tegen de muur.’

Odysseus wees naar de knuppel die Polyfemos had achtergelaten. ‘Daarmee. En jullie moeten me helpen.’

‘Die boomstam?’ vroeg Polites verbaasd. ‘Die is niet te tillen!’

‘Ik zei toch – jullie moeten me helpen.’ Odysseus ging zitten en vertelde zijn plan, tot in de kleinste details. Feidias keek bedenkelijk, maar de anderen hielden op met protesteren en gingen aan het werk.

Ze sleepten de reuzenknuppel naar het midden van de grot, hakten er een Xink stuk af en maakten dat glad. Met zijn zwaard sleep Odysseus er een vlijmscherpe punt aan die hij hardde in het vuur. Ten slotte legden ze het wapen tegen een van de wanden en gooiden er een laag mest overheen.

Daarna wachtten ze.

Het was of de dag eindeloos duurde en toen Polyfemos zich tegen de avond opnieuw liet horen kropen ze verstijfd van angst bij elkaar.

‘Denk erom – er mag niets misgaan!’ siste Odysseus. ‘Doe precies wat ik zeg!’

Er gebeurde hetzelfde als de vorige avond: Polyfemos joeg zijn oaien, rammen en geiten naar binnen, walste de steen voor de ingang, molk zijn dieren, slachtte twee mannen en vrat ze met huid en haar op. Daarna plofte hij neer met een voldane grijns op zijn gezicht.

Dat was het moment waarop Odysseus gewacht had. Met de zak wijn in zijn handen ging hij naar de reus toe. Maar hij moest zijn uiterste best doen om zijn stem gewoon te laten klinken.

‘Kykloop, ik heb hier een zak met wijn, de allerbeste die er bestaat. Fonkelend rood en onversneden, een godendrank zoals u die nog nooit hebt geproefd.’

Polyfemos keek hem aan met een listige blik. Hij zei niets.

Odyseus beet op zijn lip voor hij verderging: ‘Ik heb deze wijn voor u meegenomen als een geschenk, want ik dacht dat u ons de weg naar huis zou kunnen wijzen. Misschien wilt u er wat van drinken. Vooral na een maaltijd van mensenvlees smaakt hij voortreVelijk.’

De Kykloop bleef hem onafgebroken aanstaren.

Met trillende handen pakte Odyseus een kom uit het rek, maakte de zak los en schonk de wijn uit. ‘Alstublieft, godenzoon.’

De reus nam de kom aan, proefde voorzichtig en dronk hem toen in één teug leeg. Smakkend gromde hij: ‘Bij alle goden, dit is het lekkerste wat ik ooit heb gehad! Heb je nog meer? Kom op met dat spul! En zeg me hoe je heet, dan zal ik je iets geven waar je plezier van zult hebben!’ Hij wierp zijn hoofd achterover en brulde van het lachen.

Odyseus schonk opnieuw de kom vol. En nòg eens.

Polyfemos zoop, hikte, boerde en begon te lallen. ‘Fa-fantastisch! Een go-godendrank..., a-ambrozijn en ne-nectar door elkaar. W-waar heb je dat va-vandaan?’

Terwijl Odyseus probeerde buiten het bereik van de graai-armen te blijven zei hij zo vriendelijk mogelijk: ‘Kykloop, u vroeg toch naar mijn naam. Die zal ik u nu vertellen: ik heet Niemand. Die naam hebben mijn vader en moeder mij gegeven en al mijn mannen noemen mij zo: Niemand.’

‘Hahaha!’ Polyfemos rolde bijna om van het lachen. ‘Een krankzinnige naam – Niemand! Dan zal ik je vertellen wat mijn geschenk is: ik zal Niemand het laatst opvreten!’ Gillend van plezier kronkelde hij over de vloer, tot hij van het ene op het andere moment in slaap viel. Zijn kop knakte opzij als die van een pop. Bij een oprisping borrelde braaksel van wijn en vleesbrokken z’n strot uit.

Odyseus walgde, maar hij kwam onmiddellijk in actie. Hij sleepte de paal onder de mest vandaan en stak de punt in het vuur.

‘Het lukt nooit!’ zei een van de mannen benauwd. ‘Als die Kykloop de hitte voelt wordt ie wakker en dan zijn we er allemaal geweest.’

‘Het lukt wèl!’ antwoordde Odyseus vol overtuiging. ‘Het moet in één keer raak zijn. Niet bang zijn!’

Hij wachtte tot de punt bijna vlam vatte; toen trok hij hem vastberaden uit het vuur. Met hun vieren namen ze de paal van Odyseus over, slopen op de reus af en stootten toe. Op het moment dat de fel gloeiende punt het oog binnendrong begon Odyseus de achterkant van de paal rond te draaien, zoals een timmerman een gat in een scheepsromp boort. Zich schrap zettend draaide en duwde hij met alle kracht die in hem was.

De gevolgen waren verschrikkelijk.

Bloed kolkte uit de wond omhoog, begon schuimend te koken en verdampte door de intense hitte. Ooglid en wenkbrauw schroeyden met een misselijkmakende stank. De oogbol zelf knetterde en siste als heet ijzer dat door een smid gekoeld wordt.

Met een afschuwelijke brul veerde Polyfemos omhoog, trok de paal uit zijn oog en smet die van zich af. Terwijl Odyseus en zijn mannen uiteenstoven bleef Polyfemos om zich heen slaan en brullen als een stier. ‘Bij Poseidon, wat een pijn! Dat is het werk van die verdoemde Niemand! Broeders Kyklopen, help mij!’

Het duurde even voor er van buiten zware voetstappen klonken, gevolgd door stemmen: ‘Wat is er aan de hand, Polyfemos? Wat is dat voor geschreeuw midden in de nacht?’

Met beide handen voor zijn dode oog wankelde Polyfemos door de grot. ‘Niemand heeft mij te pakken!’ gilte hij terug. ‘Jullie moeten mij helpen!’

‘Wat zeg je, Polyfemos? Over wie heb je het eigenlijk, over niemand?’

‘Ja!’ brulde Polyfemos. ‘Bij Poseidon, doe iets! Niemand wil mij doden, niet met geweld, maar met een smerige list.’

Vanachter de steen drong gemompel door. Toen klonk de stem opnieuw: ‘Ben je alleen?’

‘Ja! Nee..., Niemand is hier ook!’

‘Niemand? Wil niemand je kwaad doen?’

‘Ja!’

Het gemompel ging over in gelach. ‘Jammer Polyfemos, dan kunnen wij je niet helpen. Zeus heeft je vast een ziekte gestuurd, daar kunnen wij ook niets meer aan doen. Bid maar tot je vader Poseidon! Misschien word je dan beter!’ Opnieuw gelach, gevolgd door voetstappen die zich verwijderden.

‘Nee, wacht!’ gilte de reus. ‘Jullie moeten me helpen! Jullie begrijpen het niet! Ik ben blind!’ Er kwam geen antwoord meer en een tijdlang liep Polyfemos als een dolle heen en weer, af en toe in den blinde om zich heen slaand tot hij zich uitgeput tegen de deur-steen liet zakken. ‘Vuile, smerige, geniepige Niemand’, prevelde hij. ‘Je bent nog niet van mij af. Je komt hier niet langs. Je komt hier nooit langs!’ Zijn woorden verstieven tot zacht gejammer.

De zeven overgebleven Achaiers zaten in de verste hoek van de grot – roerloos en ademloos. Odysseus had doodmoe moeten zijn. In plaats daarvan voelde hij zich vreemd opgewonden. Die droom van de vorige nacht was werkelijkheid. *In de holen schuilen de reuzen. De godenwijn is bedwelmend. Schapen als schilden.*

Schapen als schilden...

Hij wachtte tot ver na middernacht, toen maakte hij aanstalten uit zijn schuilplaats te kruipen.

Polites hield hem tegen: ‘Wat ben je van plan?’

‘Schapen als schilden’, Xuisterde Odysseus terug.

‘Wat?’

‘Ik denk dat ik een manier heb om hier uit te komen.’

‘O. Zal ik je helpen?’

‘Nee, hou alleen die Kykloop in de gaten.’

Op handen en voeten sloop hij naar de hokken met schapen. Daar koos hij zeven rammen uit en twaalf ooiën, die hij tot achter in de grot dreef.

Een van de rammen blaatte zachtjes. Polyfemos stak zijn monsterkop naar voren. ‘Wat is er m’n beestjes? Zijn jullie ook verdrietig? Wacht maar tot ik die verraderlijke Niemand te pakken krijg.’

Polites dook naast Odysseus op. ‘Wat ga je doen?’

‘Die beesten met z’n drieën aan elkaar vastbinden, de rammen in het midden.’

‘Waarom?’

‘Als ze morgenvroeg naar buiten gaan houden wij ons vast aan hun buik.’

Polites liet een zacht gesis horen. Toen mompelde hij: ‘Maar die Kykloop kan dat toch voelen.’

‘Waarschijnlijk betast hij alleen hun rug’, antwoordde Odysseus.

Polites knikte. ‘Waarschijnlijk...’

Odysseus schuifelde naar het bed van de reus. ‘Help je me even?’ Xuisterde hij.

Terwijl de vijf anderen toekeken trokken ze zo stil mogelijk twijgen uit het bed en bonden de schapen aan elkaar vast. Het liep tegen de ochtend toen ze daarmee klaar waren.

Toen zei Odysseus zachtjes: ‘Kruip onder die rammen in het midden; goed vasthouden en geen geluid geven.’

Ze gehoorzaamden en klauwden handen en voeten in wol en twijgen. Odysseus greep de ene

overgebleven ram – de grootste van allemaal – draaide zijn handen in de wol en bleef hangen, terwijl hij bad tot de godin Athene.

‘Schapen als schilden’, Xuisterde hij voor zichzelf. ‘Het moet lukken!’

De nacht week. Daglicht drong naar binnen. De ooien werden onrustig en blaatten luidruchtig.

‘Ach mijn lieve beestjes’, jammerde Polyfemos. ‘Moeten jullie gemolken worden? Maar wie moet dat doen? Want Niemand heeft mij blind gemaakt en nu is de morgen even zwart als de nacht. Mijn lieve beestjes, waar zijn jullie? Willen jullie naar buiten?’

‘Ja’, siste Odysseus tussen zijn tanden. ‘Wij willen naar buiten.’

‘Zal ik de steen dan toch maar weghalen?’ ging de Kykloop door. Hij stond op en duwde de reusachtige rots aan de kant. Toen stelde hij zich midden in de opening op en liet de dieren onder zich doorlopen, ze aftastend met zijn geweldige handen.

De schapen dribbelden de grot uit – tussen de pluizen wol door zag Odysseus ze gaan, samen met zijn mannen.

Ten slotte kwam zijn ram in beweging, als laatste. Odysseus klemde zich vaster.

Polyfemos zonk op zijn knieën en streelde de kop en de zachte wol. ‘M’n lieve jongen, wat is dat nou? Waarom kom jij als laatste naar buiten? Dat is toch anders nooit zo! Jij bent altijd de eerste. Jij graast ver voor de kudde uit en bent het eerst bij het water van de heldere rivier. Waarom kom jij nu dan helemaal achteraan?’

Odysseus sloot zijn ogen, terwijl het zweet in stralen van hem afviel. Wanneer liet die kerel dat beest nou eens gaan!

‘Of ben jij ook zo geschrokken van die gemene kerel?’ klaagde Polyfemos. ‘Heeft-ie jou ook pijn gedaan? Mis jij het oog van je baasje?’ Woedend liet hij erop volgen: ‘Maar ik zal hem krijgen, die schoft van een Niemand. Mij eerst volgieten met drank en dan mijn oog uitsteken! Die bedrieger is nog niet klaar met mij! Ach, kon jij maar praten zoals ik. Dan zou je mij vast wel vertellen waar die smeerlap uithangt. Dan zou ik zijn kop tegen de grond slaan dat zijn hersens door de grot spatten!’

De ram blaatte hartverscheurend. Nog eenmaal woelde Polyfemos door de dichte wol. Toen liet hij het dier gaan.

Ze waren nog maar net buiten toen Odysseus zich bliksemsnel liet vallen. ‘Kom op!’ siste hij tegen zijn vrienden. ‘Naar het schip! Die beesten meenemen! Opschieten!’

Ze verspilden geen tijd en joegen de blatende dieren de helling af.

Odysseus’ schip lag nog op dezelfde plaats en toen zijn mannen hen met de kudde zagen aankomen schreeuwden ze opgetogen. ‘Bij Zeus, waar bleven jullie? Wij hebben Kyklopen gezien, eenogige monsters! En toen...’ Ze stopten abrupt en vroegen verbaasd: ‘Zijn jullie maar met z’n zevenen? Waar zijn de anderen?’

‘Opgegeten door een Kykloop’, antwoordde Odysseus kort.

‘Opgegeten...!?’ Hun monden vielen open van verbijstering. Toen staken ze hun handen omhoog en barstten uit in gejammer.

‘Koppen dicht!’ snauwde Odysseus hen toe. ‘Wil je dat dat monster ons hoort en vertrapt? Breng die schapen aan boord, vlug!’

Ze gehoorzaamden, angstig en nerveus. Even later zaten ze aan de riemen en sloegen het water van de grijze zee. Maar een eind uit de kust lieten ze het schip op een teken van Odysseus stil liggen.

Odysseus liep naar de achterplecht, maakte van zijn handen een trechter en schreeuwde: ‘Hei Kykloop!’

Polites kwam geschrokken naast hem staan. ‘Wat ben jij in godsnaam nou weer van plan?’

‘Dat monster mag best weten dat we hem te slim af zijn geweest’, antwoordde Odysseus grimmig. ‘En hij kan ons nu toch niet meer zien.’

De Kykloop klom op de rots boven zijn grot – een weerzinwekkende verschijning met een gapende wond in zijn voorhoofd.

‘Dat is je straf!’ galmde Odysseus. ‘Omdat je als een roofdier je gasten hebt opgevreten!’

Wild van razernij tastte de Kykloop om zich heen, vond een stuk rots en brak het af zoals een kind een takje afbreekt. Met een zwaai kwakte hij de steen omlaag. De rots plonsde vlak voor de boeg in het water, maar het leek wel of er een halve berg in zee terecht kwam. Een vloedgolf tilde het schip op, smakte het weer neer en dreef het terug naar het land.

Odysseus zag het gevaar en schreeuwde één bevel: ‘Roeien!’

De mannen vielen in de riemen en trokken met de moed der wanhoop tot ze buiten bereik van de Kykloop waren.

En opnieuw deed Odysseus zijn mond open. ‘Hei Polyfemos!’

Het waren Polites en Feidias die hem van de plecht wilden aftrekken. ‘Odysseus, hou op! We weten nu wel dat je alles durft! Die Kykloop hóórt ons, snap je dat nou nog niet? Hij weet waar hij gooien moet!’

Maar Odysseus was niet te stuiten. ‘Kykloop!’ schreeuwde hij. ‘Als je wilt weten wie je blind heeft gemaakt – ik ben Odysseus, de zoon van Laërtes! Ik kom van Ithaka!’

Met een schreeuw van verrassing en ellende greep de reus naar zijn hoofd. ‘Ik had het kunnen weten!’ brulde hij terug. ‘Een ziener heeft mij dat verschrikkelijke lot voorspeld. Maar ik dacht altijd dat er een reus zou komen, niet zo’n miezerig misbaksel als jij!’ Hij barstte uit in een scheldpartij, maar brak die even snel af. Zijn stem werd zelfs Xemend en overredend. ‘Luister Odysseus, ik nodig je uit. Kom rustig naar boven in mijn grot. Bij de Aardschokker Poseidon, die mijn vader is – ik zal je geen kwaad meer doen.’

‘Ik denk er niet over!’ riep Odysseus terug. ‘En als je vandaag niet sterft hoop ik dat het morgen gebeurt!’

De reus stond enkele ogenblikken roerloos. Toen hief hij zijn armen naar de hemel. En zijn stem donderde over het water: ‘Vader Poseidon, als ik werkelijk uw zoon ben luister dan naar mij! Laat Odysseus nooit thuiskomen! Maar als dat wel gebeurt laat het dan lang duren! Laat hem al zijn mannen verliezen, zodat hij eenzaam zal zijn! Laat hem thuis op Ithaka niets dan ellende vinden!’

Hij was nauwelijks uitgesproken of hij greep een nog veel groter rotsblok en smeed dat met een onberekenbare kracht in de richting van het schip.

Huizenhoog spatte het water op, ditmaal vlak bij het roer. Het schip helde gevaarlijk voorover en joeg toen het golfdal in, wèg van de kust.

Met een verbeterd trek op zijn gezicht hield Odysseus zich staande en strekte zijn arm naar het eiland voor hen. ‘Roeien!’

Vragen bij de twee fragmenten

- 1 In welke tijd spelen de gebeurtenissen zich af? Waaruit blijkt dat?
- 1a Odysseus is slim, maar het plan om uit de grot te ontsnappen bedenkt hij niet helemaal zelf. Leg deze stelling uit.
- 1b Behalve dat hij slim is, heeft Odysseus nog andere eigenschappen. Noem ze en geef aan welke goed en slecht zijn.

- 3 Odysseus' manschappen reageren nogal verschillend op hun leider. Geef hiervan voorbeelden.
- 4 Uit welke onderdelen bestaat Odysseus' plan precies?
- 5 Waarom is het heel slim van Odysseus dat hij zich Niemand noemt?
- 6 In dit verhaal loopt het slecht af met Polyfemos omdat hij zich niet houdt aan een fatsoensregel. Welke regel is dat?
- 7 Had Polyfemos kunnen weten wat hem boven het hoofd hing? Licht je antwoord toe.
- 8a Welke band heeft Polyfemos met de Griekse goden?
- 8b Welke band heeft Odysseus met de Griekse goden?
- 9 Welke oproep doet Polyfemos aan het eind van dit verhaalfragment? Wordt zijn bede verhoord? Licht je antwoord toe.
- 10 Geef je mening over dit verhaalfragment.
- 11a Het verhaal over Odysseus noemen we een klassieker. Wat zou daarmee bedoeld worden?
- 11b Ken je nog andere klassiekers? Wat maakt een boek volgens jou tot een klassieker?

Opdrachten bij de fragmenten

Kies één van de volgende opdrachten.

- 1 Schrijf een vervolg op fragment 2.
- 2 Stel je voor dat Odysseus een dagboek bijhoudt. Verplaats je in hem. Wat schrijft hij erin?
- 3 Stel je voor: de rechterhand van Odysseus, Polites, stuurt een brief aan een vriend in Griekenland. Wat schrijft hij?
- 4 Stel je voor dat Poseidon de goden op de Olympos in vergadering bijeenroept. Schrijf in verhaalvorm op wat daar gebeurt.
- 5 Maak een tekening bij dit verhaal.
- 6 Stel je voor dat Odysseus en zijn mannen aankomen in Ithaka. Odysseus vertelt in geuren en kleuren wat hij heeft meegemaakt. Schrijf in verhaalvorm op hoe dat gesprek verloopt.

Eigen onderzoek doen

Kies één van de volgende onderzoeksopdrachten

- 1 Het verhaal over Odysseus' avonturen is door vele andere schrijvers naverteld. Zoek in de bibliotheek een andere navertelling op. Lees die en het hele boek van Evert Hartman. Vergelijk de bewerkingen met elkaar.
- 2 Zoek in de bibliotheek of op internet achtergrondinformatie over de Griekse godenwereld. Beschrijf in een informatieve tekst van ongeveer twee bladzijden, bedoeld voor de schoolkrant, hoe die wereld eruitzag.
- 3 Zoek in de bibliotheek of op internet achtergrondinformatie over Griekse mythen en sagen. Beschrijf in een informatieve tekst van ongeveer twee bladzijden, bestemd voor je leeftijdsgenoten, wat het doel en de functie van die mythen en sagen waren.
- 4 Zoek in de bibliotheek een boek op met Griekse mythen en sagen. Lees er een aantal en kies er één uit. Vertel die in het kort na en geef er je mening over.

- 5 Voordat Odysseus over de Middellandse zee ging zwerven, speelde hij een grote rol in de Trojaanse oorlog. Zoek achtergrondinformatie op over Odysseus' rol in die oorlog. Schrijf er een informatieve tekst over, bestemd voor je klasgenoten.
- 6 Lees *De vloek van Polyfemos* helemaal en schrijf er daarna een bespreking over die bestemd is voor de schoolkrant.
- 7 Lees een ander boek van Evert Hartman en schrijf er daarna een bespreking over.

Andere bewerkingen van Griekse verhalen uit de oudheid

Imme Dros, *Odysseus, een man van verhalen*

Imme Dros, *Ilios. Het verhaal van de Trojaanse oorlog*

Imme Dros, *De macht van de liefde*

Imme Dros, *Reis naar de liefde*

Ed Franck, *Medea*

Ed Franck, *Aeneas en Dido*

Simone Kramer, *De tocht van de Argonauten*